

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

We moeten weer leren discrimineren

Het gelijkheidsideaal is niet zonder schaduwzijden. Hiërarchie, traditie en eerbied voor het sacrale vormen levensvoorwaarden voor de democratie. Wanneer de politiek alle rechten en vrijheden subordineert aan het gelijkheidsprincipe, ontstaat mild despotisme en een tirannie van de meerderheid. Gelijkheid kan de werkelijkheid ook overtrekken met een waas die alle verschillen aan het oog onttrekt. Om vrijheid in stand te houden, moeten we weer leren discrimineren en in ongelijke gevallen ook een ongelijke behandeling voorstaan.

door *Bart Jan Spruyt*

De auteur is voorzitter van de Edmund Burke Stichting en columnist van *Elsevier*.

HET DOGMA VAN DE GELIJKHEID vormt de grondslag van de democratie en daarmee de kern van het moderne geloof. Het staat sinds 1983 als in graniet gebeiteld in het eerste artikel van onze Grondwet, dat discriminatie ‘op welke grond dan ook’ verbiedt en gelijke behandeling in gelijke gevallen verordineert. Omdat wij het principe van gelijkheid en non-discriminatie als zo belangrijk, vanzelfsprekend, onomstreden en sacrosanct zijn gaan beschouwen, zijn velen niet in staat er ook de schaduwzijden van te zien, of die zelfs maar voor mogelijk te houden, of eventueel te willen overwegen. Dat is vreemd, want in de reflectie op ons politieke leven is gelijkheid vanaf het begin een hoogst problematisch begrip geweest.

HIËRARCHIE ALS VOORWAARDE VOOR DEMOCRATIE

In het klassieke (prechristelijke) denken was gelijkheid niet een begrip dat de democratie schraagde, maar juist iets wat haar kon bedreigen. Om

een democratie in goede banen te leiden, moest er aan bepaalde culturele voorwaarden voldaan zijn, vonden filosofen als Plato en Aristoteles, een historicus als Polybios en een staatsman als Cicero.¹ Mensen moesten niet alleen maar leven in het hier en nu en in dat leven de maximale vrijheid voor zichzelf opeisen om te kunnen doen wat ze wilden en te kunnen zeggen wat ze wilden. Vrijheid was het recht om te doen wat we behoren te doen, was dus moreel begrensd. Fatsoenlijk taalgebruik behoorde ook tot die voorwaarden. Wanneer we overmoed gaan prijzen als dapperheid, en voorzichtigheid en gematigdheid als lafheid, wanneer we, kortom, onmatigheid prijzen en de gulden middenweg laken, dan zijn we op het verkeerde spoor.

Mensen moesten dragers zijn van een traditie. Dat wilde zeggen: ze moesten de geschreven wetten niet alleen uit angst voor vergelding gehoorzamen, maar vanuit de ongeschreven wet der natuur in hun hart alle overtredingen van de wet willen vermijden. Ze moesten respect en eerbied hebben voor hun ouders en voorouders. Ze erfden van hen immers een samenleving en de bijbehorende waarden en spelregels, en die moesten ze bewaren, koesteren en als stamhouders aan een volgend geslacht doorgeven.² Ze moesten leven in het besef van de aanwezigheid van het sacrale, een bovennatuurlijke, religieuze wereld. En zoals zij niet mochten doorschieten in hun vrijheidsroes, in hun verlangen naar ‘de onversneden wijn van de dorst naar vrijheid’, zo mochten zij ook niet doorschieten in hun denken over gelijkheid. Dan immers kon een situatie ontstaan waarin vaders ‘op voet van gelijkheid’ met hun kinderen zouden omgaan, en waarin zonen zich ‘de gelijke’ van hun vader zouden gaan voelen. Leraren zouden bang zijn voor hun leerlingen en hen naar de mond praten: zij, die leraren, zouden zich aan het niveau van hun leerlingen aanpassen door ‘zo geestig en aardig mogelijk over te komen. Om toch maar niet onsympathiek en autoritair te lijken doen ze de jongeren na.’³

Het is niet moeilijk in te zien dat al deze voorwaarden nauw met elkaar samenhangen. Vaders en leraren zullen alleen dan op gelijke voet met hun zonen en leerlingen gaan verkeren wanneer zij letterlijk eigenlijk niets meer te vertellen hebben, niet meer iets hebben geërfd dat zij aan een volgend geslacht willen doorgeven. Als het doorgeven van een traditie, van waarden en regels, een voorwaarde is voor het goed functioneren van een volksregering, dan is hiërarchie – in tegenstelling tot gelijkheid – een levensvoorwaarde voor democratie, en dient elke poging tot nivellering als levensgevaarlijk te worden vermeden.

MODERNE DEMOCRATIE BIJ TOCQUEVILLE: TUSSEN HUIVER EN AANVAARDING

Ook de Plato van de negentiende eeuw, Alexis de Tocqueville (1805-1859), heeft gewaarschuwd voor de schaduwzijden van gelijkheid. Als aristocraat accepteerde hij de moderne, democratische samenleving. Hij geloofde ook dat die samenleving de uitkomst van Gods providentie was en dat die samenleving rechtvaardiger was omdat zij een einde maakte aan de oneerlijke standsongelijkheid uit de voorafgaande periode van het ancien régime. Maar aan het moderne principe van de égalité, de ‘standsgelijkheid’,⁴ kleefden ook bezwaren. Gelijkheid biedt kansen. Anders dan in de oude wereld ligt in de moderne wereld de identiteit en toekomst van burgers niet al bij hun geboorte vast. Wie als een dubbeltje wordt geboren, kan een kwartje worden of meer. Als dat niet lukt, is dat een kwestie van eigen schuld.

Het ideaal van de gelijkheid creëert dus een revolutie van stijgende verwachtingen. Iedereen wil vooruitkomen, er beter op worden, de sociale ladder beklimmen. Dit individualisme leidt er gemakkelijk toe dat mensen zich alleen nog maar op hun eigen leven concentreren en zich in het private domein terugtrekken. Voor taken en verantwoordelijkheden op het publieke terrein (zoals de zorg voor armen en zieken) hebben mensen steeds minder belangstelling. Er blijft dan maar één instantie over die alle maatschappelijke problemen kan aanpakken: de staat. De keerzijde van het gelijkheidsideaal en het daaruit voortvloeiende individualisme en egoïsme dat de moderne, democratische mens typeert, is dus een grote,

alles bedisselende overheid, die als een herder waakt over de verstrooid levende schapen. Een zachte, milde despotie noemde Tocqueville dat, maar deze vorm van despotie kan omvattender en verlammerender zijn dan oude vormen van harde despotie. Deze moderne welvaartsstaat

*Behalve door mild despotisme
wordt de democratie nog door
een andere dictatuur bedreigd:
de tirannie van de meerderheid*

reduceert elke natie immers tot ‘een kudde schuchtere dieren’, behandelt mensen als kinderen en zorgt ervoor dat zij kinderen blijven en nooit volwassen en onafhankelijk van de hulp van de staat zullen worden.⁵

Behalve door dit milde despotisme wordt de democratie nog door een andere dictatuur bedreigd: de tirannie van de meerderheid. De meerderheid kan de rechten en belangen van minderheden vertrappen, en haar mening – de publieke opinie – kan individuele mensen tot slaven maken, en hun geestelijke onafhankelijkheid kapotmaken door de psychologische druk zich aan de groep aan te passen of anders in ieder geval te zwijgen.⁶

Omdat democratie, als gevolg van het onderliggende principe van de gelijkheid, tot dergelijke vormen van onvrijheid kan leiden, bezag Tocqueville de onweerstaanbare komst van de moderne democratie ook met schrik – hoezeer hij ook begreep en billijkte dat die regeringsvorm ons lot was. In het indrukwekkende voorwoord van *Over de democratie in Amerika* schrijft Tocqueville dat hij zijn boek over de democratie heeft geschreven ‘onder de indruk van een soort religieuze schrik die in de ziel van de schrijver werd gewekt door de aanblik van deze onweerstaanbare revolutie die al eeuwenlang, alle obstakels ten spijt, oprukt en die men ook vandaag nog ziet voortschrijden te midden van de ruïnes die zij heeft veroorzaakt’. Om deze revolutie in goede banen te leiden en de democratie te onderrichten, is in de geheel nieuwe wereld van de moderne democratie zelfs een ‘nieuwe politieke wetenschap’ nodig.⁷

GELIJKHEIDSIDEAAL VORMT BEDREIGING VOOR GODSDIENSTVRIJHEID

Van de huiver voor het revolutionaire karakter van het gelijkheidsideaal is in onze tijd weinig meer over. Integendeel. Het principe van de gelijkheid is een activistisch geloofsartikel geworden dat het regeringsbeleid volledig doortrekt bij de pogingen van de overheid om groepen te emanciperen en alles zo veel mogelijk gelijk te schakelen. Gelijkheid is geworden tot een taboe op het maken van onderscheid. Is dat terecht en verstandig?

In de naam van de emancipatie en de strijd tegen discriminatie is de strijd aangebonden tegen verenigingen en scholen. Een politieke partij die vrouwen al ruim negentig jaar niet op de eigen lijsten wil kandideren, een kerk die al tweeduizend jaar het sacrament weigert aan mensen die zich niet in ‘de staat der genade’ bevinden en dat vorig jaar zomer ook nog deed (de ‘hostierel’), en scholen voor bijzonder onderwijs die al honderd jaar hun eigen ‘onderwijzers’ mogen aanstellen, hebben te horen gekregen dat

Nog steeds vormt het gelijkheidsideaal een aanslag op de vrijheid en blijken de idealen van de Franse Revolutie innerlijk tegenstrijdig

de staat weliswaar geen religie ahangt, maar wel waarden heeft (bedoeld wordt: de waarde van het niet-discrimineren) en dat die christelijke scholen, die SGP en die Rooms-Katholieke Kerk zich wel aan de waarden van de huidige seculiere meerderheid moeten houden, ook al staat in de Grondwet dat

zij dat niet hoeven te doen. Ook nu nog dus vormt het ideaal van de gelijkheid een aanslag op de vrijheid (en blijkt dus dat de idealen van de Franse Revolutie innerlijk tegenstrijdig zijn).

Wat de gelijkheidsdrijvers willen is dus onterecht, want ongrondwettig. De Grondwet is er niet om gelijkheid op te leggen, maar om diversiteit binnen zekere grenzen te waarborgen. Hun drijven is bovendien hoogst onverstandig, omdat we zuinig moeten zijn op christelijke scholen, op een partij die een duidelijke representant van een aanzienlijk en fatsoenlijk deel van de samenleving is, en van een kerk die drager is van een geloofstraditie die van onschatbare waarde geweest is en nog altijd is voor onze cultuur.⁸

Nog onverstandiger, en zelfs gevaarlijk, wordt het wanneer het gelijkheidsprincipe elke zinvolle discussie zo goed als onmogelijk maakt. Laten we even ademhalen en beginnen bij het befaamde hoofddoekjesdebat. Elke keer weer duikt er wel iemand op in dat debat die met een meewarige glimlach om zijn of haar mond komt beweren dat Nederlandse vrouwen tot in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw allemaal een hoofddoek droegen. Dus waar hebben we het over? Dat Nederlandse vrouwen die hoofddoek niet vanuit religieuze overwegingen droegen, maar omdat het in de mode was of praktisch in de huishouding, terwijl moslima's een hoofddoek kunnen dragen om daarmee de superioriteit van het islamitische geloof en de inferioriteit van de westerse beschaving uit te drukken, blijft dan buiten beschouwing. De noodzaak en het belang om zo'n hoofddoekjesdebat wel degelijk te voeren wordt dan weggedrukt.⁹

Omdat alle religie religie is, kunnen alle religies in Nederland op twee manieren over één kam worden geschoren: alle religie is goed of alle religie is slecht. Een nieuwe en hoogst merkwaardige argumentatie presenteren de kerk- en godlozen dezer dagen: alle religie is intrinsiek gewelddadig. De classicus Gerard Koolschijn presenteerde een jaar geleden een nieuwe vertaling van Paulus' brief aan de Romeinen. Zijn vertaling was bedoeld om aan het licht te brengen hoe 'rauw en duister' Paulus eigenlijk was en dat 'intelligente gelovigen' diens 'rare boodschap', vastgelegd in warrige en verwarde teksten, niet meer zouden moeten geloven. Waarom wil Koolschijn juist nu dit tegengeluid laten horen? Omdat, aldus Koolschijn, Paulus' 'soort' sinds 11 september 2001 'weer geweldig van zich doet spreken'. 'Er zijn weer mensen die anderen de verschrikkelijkste dingen aandoen op grond van een krankjorumme overtuiging uit een heilig boek [...]. Door waanideeën offeren gelovigen zichzelf op om anderen te doden.' En we moeten niet denken dat zulke dingen alleen binnen de islam en in het Midden-Oosten gebeuren. Onze eigen premier is gereformeerd! Als zodanig reist hij mee op 'de kar van het agressieve fundamentalisme', die ooit door Paulus aan het rijden is gebracht. Dat 'agressieve fundamentalisme' bestaat dan uit een specifieke vorm van geweld: een radicale afwijzing van het leven ('het enige leven dat we hebben'), de 'totale verwerping van de schep-

ping in dienst van een hersenschim'. Als Paulus' fundamentalistische volgelingen nu maar in hun binnenkamer bleven om zichzelf daar voor de gek te gaan zitten houden – maar nee, ze krijgen in Nederland zelfs subsidie om op scholen kinderen af te leren hun verstand te gebruiken. 'Wat een vernietiging en misvorming hebben ze op hun geweten!'

Met deze nieuwe opvatting van fundamentalisme staat Koolschijn niet alleen. Op dezelfde pagina in *Trouw* waarop het interview met Koolschijn staat, biecht columnist Jean-Jacques Suurmond op dat ook hij ooit een soort Umar Farouk Abdulmutallab is geweest, de man die op Kerstdag 2009 een vlucht naar Detroit wilde opblazen.¹⁰ Suurmond is namelijk als jonge man lid geweest van een 'tamelijk fundamentalistische Pinkstergroep'. Hij nam de Bijbel letterlijk, zonderde zich af van de wereld en droomde van een duizendjarig vreedrijk op aarde. Als zelfbenoemde 'reddingswerker' praatte hij eindeloos op mensen in om ze te bekeren. 'Ook een vorm van geweld', vindt Suurmond dat nu.

Dit denken heeft zijn hogepriester gevonden in de Leidse hoogleraar Paul Cliteur, die in zijn recente werk betoogt dat alle vormen van monotheïsme intrinsiek gewelddadig zijn en daarmee potentieel terroristisch, en dat de staat daarom een strikt seculiere orde moet handhaven.¹¹

Het echte geweld komt ondertussen uit de hoek van de seculiere ideologieën, zoals onderzoek van Europol heeft aangetoond,¹² en de poging van de KRO om de film *Fitna* van Geert Wilders te bestrijden met een documentaire over christelijk geweld mislukte jammerlijk door een gebrek aan voorbeelden. Maar geloof is geloof, en over het intrinsiek gewelddadige van sommige varianten van de islam mag je het dus niet hebben zonder ook driewerf in de richting van het christendom te spuwen. Of dat het debat erg veel verder helpt, is natuurlijk weer een andere vraag.

Dat godsdienstrelativisme heeft een goed debat over de rituele slacht al evenzeer onmogelijk gemaakt. Joden doen dat – dat ritueel slachten – al eeuwen, en niemand heeft er ooit iets van gezegd of er zich druk om ge-

De gelijkheidsdril laat het argument niet toe dat de halal slacht is toegestaan wanneer die koosjer wordt uitgevoerd

maakt (behalve de Duitsers tijdens de bezettingsjaren). Nu bijna een miljoen moslims het ook doen, maar een slechtere slagersopleiding en minder goed geslepen messen hebben, en veel meer koeien slachten dan de 2500 die de Joden jaarlijks slachten, wil de Partij voor de Dieren

het argument van het dierenwelzijn inzetten om de slacht te verbieden. De gelijkheidsdril laat het argument niet toe dat de halal slacht is toegestaan wanneer die koosjer wordt uitgevoerd. Met als gevolg dat de godsdienst-

vrijheid wordt aangetast van een groep mensen die van die vrijheid geen misbruik heeft gemaakt.

Wanneer idealen zich in een ideologie vertalen, kan die levensovertuiging haar aanhangers het zicht op de werkelijkheid ontnemen. De werkelijkheid wordt overtrokken door een waas die alle verschillen aan het oog onttrekt. Het gevolg van een politiek die alles over één kam scheert en alle rechten en vrijheden subordineert aan het principe van de gelijkheid, is een tekort aan hiërarchie, die in een democratie noodzakelijk is (Plato), is onvrijheid als gevolg van het milde despotisme van de moderne staat en de tirannie van een (toevallige, seculiere) meerderheid (Tocqueville), of een grauwe floers over de werkelijkheid, die verschil veroordeelt en een goede discussie en goed beleid onmogelijk maakt. Om vrijheid in stand te houden moeten we weer leren discrimineren, onderscheid maken, ‘het snode van het kostelijke onderscheiden’, en in ongelijke gevallen ook een ongelijke behandeling voorstaan.

Noten

- 1 Zie Jacqueline de Romilly, *Problèmes de la démocratie grecque*. Parijs: Hermann, 2006; Bart Jan Spruyt, ‘Beschavingsideaal ter voorkoming van ochlocratie’, in: Govert Buijs, Pieter Jan Dijkman en Frank van den Heuvel (red.), *Populisme in de polder* (CDV Lente 2011), pp. 95-101.
- 2 Een prachtig voorbeeld van een vroegmoderne navolging van dit ideaal biedt het befaamde *Plakkaat van Verlatinge* (1581), waarin onze vroede vaderen hun verlatning van de Spaanse koning rechtvaardigden met een beroep op ‘de wet van de natuur die ons gebiedt de rechten van ons en onze landgenoten, de privileges, oude gewoonterechten en vrijheid van ons vaderland en het leven en de eer van onze vrouwen, kinderen en nakomelingen te beschermen en te handhaven, opdat zij niet in slavernij onder de Spanjaarden zouden vervallen’ (cursivering toegevoegd). Zie *Plakkaat van Verlatinge* (vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door M.E.H.N. Mout). Groningen: Historische Uitgeverij, 2006, p. 76.
- 3 Plato, *Politeia*, 562a-563b; de citaten in de tekst zijn ontleend aan de vertaling van Hans Warren en Mario Molegraaf, *Het Bestel*. Amsterdam: Bert Bakker, 2000, pp. 339-340. Plato vervolgt zijn betoog met een visioen dat zich aan hem en zijn tijdgenoten slechts als een hilarische, haast ondenkbare optie voordeed, maar inmiddels in het programma van de Partij voor de Dieren is gerealiseerd: de gelijke rechten van dieren en mensen. Dan dreigt een samenleving waarin ‘paarden en ezels zo gewend zijn vrij en deftig rond te lopen dat ze op straat opbotsen tegen elke passant die niet opzijaat’ (p. 341).
- 4 In de onlangs verschenen eerste volledige Nederlandse vertaling van Tocquevilles *De la démocratie en Amérique* (1835-1840) wordt *égalité des conditions* met ‘standsgelijkheid’ vertaald. Voor de verantwoording, zie Alexis de Tocqueville, *Over de democratie in Amerika* (vertaling door Hessel Daalder en Steven Van Luchene; bewerkt door Andreas Kinneking). Rotterdam: Lemniscaat, 2011, pp. 1063-1064.
- 5 Tocqueville 2011, pp. 746-751.
- 6 Tocqueville 2011, pp. 272-283.
- 7 Tocqueville 2011, pp. 19-32 (22-23).
- 8 Wat dit laatste betreft leze men Benedictus xvi, *Licht van de wereld. De paus, de kerk, en de tekenen van de tijd. Een gesprek met Peter Seewald*. Den Bosch: Adveniat, 2011 (Duitse origineel: Freiburg: Herder, 2010).

-
- 9 Zie Wierd Duk, 'Altijd gedoe over het hoofddoekje', *Elsevier*, 30 april 2011; Simon Admiraal, 'Voer een echt hoofddoekendebat', *de Volkskrant*, 19 maart 2011.
- 10 *Trouw*, 5 januari 2010 (bijlage De Verdieping).
- 11 Paul Cliteur, *Het monotheïstisch dilemma*. Amsterdam: de Arbeiderspers, 2010; idem, *The secular outlook. In defense of moral and political secularism*. Chicester: Wiley-Blackwell, 2010.
- 12 *TE-SAT 2010: EU terrorism situation and trend report*. Den Haag: European Police Office, 2010.